

Een plaag van Huurlingen

Een verklaring voor het succes van huurlingencompagnieën in veertiende-eeuws Italië.

Carlo Jorritsma – 3858189
Bachelorscriptie Geschiedenis
Docent: Bram van den Hoven van Genderen
Datum: 20 februari 2015
Aantal Woorden: 9804

Inhoud

Een verklaring voor het succes van huurlingencompagnieën in veertiende-eeuws Italië.....	1
Inleiding.....	3
Huis Anjou.....	6
Interne strijd.....	9
Huurlingen.....	13
De herovering van de Romagna.....	17
Conclusie:.....	24
Literatuur.....	26

Inleiding

Het zou een understatement zijn om te stellen dat de situatie in Centraal-Italië in de veertiende eeuw enigszins instabiel was. Een van de grote problemen was dat sinds 1309 de paus en de Heilige Stoel zich in het Franse Avignon bevonden, in plaats van in Rome. Dit was het gevolg van een lange serie conflicten in Italië tussen verschillende facties. De Kerk bezat veel land in Centraal-Italië. Deze gebieden vielen echter ook binnen het Duitse Keizerrijk onder de Keizer. In de meeste situaties zou dit geen groot probleem zijn. Een hertog van een bepaald gebied stond simpelweg direct onder de keizer. Maar in het geval van de Kerkelijke Staat was er de vraag of de paus, immers de directe afgezant van God, wel ondergeschikt behoorde te zijn aan de positie van de Keizer. Het verloop van dit conflict is zeer complex en uitvoerig en valt buiten het kader van dit stuk, maar een van de gevolgen van dit dilemma was het ontstaan van de zogenaamde facties van de Welfen en Ghibellijnen, die respectievelijk voor- en tegenstanders waren van de macht van de paus. De Welfen waren daarnaast bang voor meer Duitse inmenging in hun gebieden, wat hen nog meer reden gaf om de paus te steunen. De Ghibellijnen steunden juist de Keizer, omdat deze de macht van de paus kon indammen. Deze facties zorgden voor conflicten binnen Italië, en veel van deze conflicten werden uitgevochten met behulp van huurlingen. Naarmate de veertiende eeuw vorderde, werden deze huurlingen echter een plaag in Italië. Plunderend en afpersend baanden ze zich een weg door Italië, terwijl ze maar relatief weinig effectief verzet tegenkwamen. Wat was nu eigenlijk de reden dat deze huurlingencompagnieën bijna niet te stoppen waren?

Voordat deze vraag kan worden beantwoord moet er eerst een definitie van het begrip 'huurling' zijn. Is het voldoende om een huurling te beschrijven als een ingehuurde buitenlander, zoals Michael Prestwich bijvoorbeeld doet?¹ Hoewel dit een voor de hand liggende definitie is, dekt dit niet geheel de lading. Lodrisio Visconti bijvoorbeeld, was een Italiaan die in 1339 duizenden manschappen onder zich had en de Compagnie van Sint-Joris leidde. Een groot deel van zijn troepen was Italiaans. Een definitie van een huurling als een soldaat die geldbetalingen ontvangt is ook problematisch. Niet alleen zou dit vrijwel elk contemporain leger classificeren als een huurlingenleger, maar ook tijdens de veertiende eeuw werden de Italiaanse militie-soldaten betaald voor hun dienst. De definitie die in dit stuk zal worden gehanteerd is die van Michael Mallett. Mallett stelt dat een huurling inderdaad een ingehuurde vreemdeling was, maar dat voor een Florentijn een Venetiaan ook een vreemdeling was.² Hoewel er uitzonderingen waren, wordt onder de noemer 'huurling' in dit stuk dus een vreemdeling bedoeld die in te huren was als soldaat, met als voornaamste beweegreden het verdienen van geld.

¹ M. Prestwich, *Armies and Warfare in the Middle Ages, The English Experience* (Londen 1996) 148.

² M. Mallett, *Mercenaries and their Masters: Warfare in Renaissance Italy* (Londen 1974) 13.

Om de situatie rond het midden van de veertiende eeuw, wanneer grote huurlingencompagnieën ten tonele verschijnen, te begrijpen, moet eerst de voorgeschiedenis van het gebied worden bekeken. De periode van de tweede helft van de dertiende eeuw is van belang omdat in deze tijd het politieke toneel werd geschapen waarin de huurlingencompagnieën een eeuw later zouden opereren. Het hoofdconflict halverwege de veertiende eeuw is echter de pacificatiepoging van de Romagna en Emilia, twee gebieden in de Kerkelijke Staat. Deze poging werd in 1347 ingezet en duurde tot ongeveer 1364, hoewel een werkelijke pacificatie niet plaatsvond. In deze periode waren de grote huurlingencompagnieën op het hoogtepunt van hun macht, en tegen het einde van deze periode begonnen de Italiaanse communes eindelijk een klein beetje grip te krijgen op de huurlingen, hoewel dit een langzaam proces was. Hierdoor vielen uiteindelijk de grote compagnieën uit elkaar.

De gebruikte werken in dit stuk zijn beperkt tot secundaire, Engelstalige, literatuur. De reden hiervoor is dat ik noch Latijn, noch Italiaans beheers. De meest gebruikte werken zijn echter wel voornamelijk gebaseerd op primaire documentatie. De hoofdliteratuur die in dit stuk wordt gebruikt zijn de werken van William Caferro, Peter Partner en Michael Mallett. Caferro heeft meerdere werken rondom de problematiek van huurlingen in middeleeuws Italië geschreven. Caferro kijkt veel naar de economische gevolgen van de activiteiten van huurlingencompagnieën. Zijn boek *Mercenary Companies and the Decline of Siena*³ schetst bijvoorbeeld een helder beeld over de wijze waarop de economische druk die werd veroorzaakt door huurlingencompagnieën zeer nadelig was voor het veertiende-eeuwse Siena. Ook bekijkt Caferro het leven van een van de meest succesvolle huurlingenleiders, John Hawkwood, in zijn werk *John Hawkwood: An English Mercenary in Fourteenth-Century Italy*⁴, waarbij ook weer veel economische aspecten naar voren komen. Hoewel er in dit stuk niet diep op individuele kapiteins als Hawkwood wordt ingegaan is het boek van Caferro een interessante blik op het leven van een huurlingenaanvoerder van het kaliber van Hawkwood. Het is dan ook aangeraden om dit boek te lezen bij interesse voor het leven van een huurlingencommandant in het Italië van de veertiende eeuw.

De activiteiten in de Pauselijke Staat binnen de Romagna, die centraal staan in dit stuk, worden erg goed beschreven door Peter Partner in zijn boek *The Lands of St. Peter*⁵. Partner gebruikt voor zijn werk veel primaire bronnen en geeft van voornamelijk de politieke situatie binnen de Pauselijke staat een goed beeld. Dit is van belang in dit stuk, omdat de precare verhoudingen tussen de verschillende partijen binnen Italië worden uitgebuit door de verschillende huurlingencompagnieën. Ten slotte geeft Michael Mallett een goed beeld van de militaire

³ W. Caferro, *Mercenary Companies and the Decline of Siena* (Baltimore 1998)

⁴ W. Caferro, *John Hawkwood: An English Mercenary in Fourteenth-Century Italy* (Baltimore 2006)

⁵ P. Partner, *The Lands of St Peter: The Papal State in the Middle Ages and the Early Renaissance* (Londen 1972)

geschiedenis uit deze periode in zijn boek *Mercenaries and their Masters*⁶. Mallett begint met de introductie van de grote huurlingencompagnieën in Italië in de late dertiende- en vroege veertiende eeuw. Hierna gaat Mallett verder met de transformatie van het Italiaanse militaire systeem in de vorm van de *condotta*, een systeem waarin huurlingen een belangrijke, permanente, rol spelen. Dit valt buiten het kader van dit stuk, maar voor geïnteresseerden is het lezen van dit werk en de daarin beschreven verdere geschiedenis van huurlingen in Italië een grote aanrader.

Een van de problemen waar ik bij het onderzoek tegen aan liep was de grote complexiteit van de verhoudingen binnen Italië in de veertiende eeuw. Het factieconflict tussen de Welfen en Ghibellijnen verliep per commune anders en de machtsbalans wisselde ook erg vaak. Daarbij waren er natuurlijk ook conflicten buiten het kader van deze factiestrijd, zoals familievetes. Het is mede om deze reden dat ik mij voornamelijk heb gericht op de herovering van de Romagna door de Pauselijke staat, omdat dit als casus kan illustreren hoe instabiel de situatie was binnen Centraal-Italië. Een andere moeilijkheid waar ik tegenaan liep waren de vele families en spelers binnen het politieke spel in het gebied. Vooral met de opkomst van de *signoria* is er sprake van het vormen van dynastieke machtsposities. Zo beheerste de Visconti familie zowel Milaan als gebieden in de Romagna, bijvoorbeeld. Dit werd ook nog bemoeilijkt door het feit dat edelen zich soms aansloten bij, of zelfs de leiding namen over, huurlingencompagnieën. Dit deed Lodrisio Visconti bijvoorbeeld, wat ervoor zorgde dat zijn Compagnie van Sint-Joris werd ingezet in het voordeel van zijn familie en niet een op zichzelf staande groepering was.

⁶ M. Mallet, *Mercenaries and their Masters*.

Huis Anjou

In 1258 weet Manfred, een bastaardzoon van de voormalige Duitse Keizer Frederik II (r. 1212–1250) van het huis Hohenstaufen, de macht te grijpen in het koninkrijk Sicilië, dat naast het gelijknamige eiland ook de zuidelijke helft van het Italiaanse schiereiland besloeg. Manfred was echter niet de legitieme heerser van Sicilië, omdat dit namelijk zijn toen vierjarige neefje Koenradijn was, die te jong was om te heersen. Toen in 1254 Koenraad IV, koning van Sicilië en de vader van Koenraadijn, stierf wierp Manfred zich op als regent voor Koenraadijn. Hij kwam hierbij echter in conflict met paus Innocentius IV. Tussen de Kerk en de Hohenstaufen bestonden er al langer conflicten over de controle in Italië. De Kerkelijke Staat lag tussen de landen van de Hohenstaufen in, en Frederik II wilde deze graag verenigen. De Kerk zag dit gebied echter als haar wereldlijk bezit. Dit was een moeilijke kwestie, omdat de Kerkelijke Staat technisch gezien onder het Keizerrijk viel. Er was dus doorlopend conflict over welke partij nu welke bevoegdheden had, zoals het aanstellen van bepaalde bestuurders. De inwoners van verschillende Italiaanse communes en steden kozen partij tussen de paus en de Keizer, en vormden uiteindelijk de Welfse en Ghibellijnse facties, waarbij beide facties vaak binnen één commune waren vertegenwoordigd.⁷ Paus Innocentius IV was in 1253, al voor de machtsgreep van Manfred, op zoek naar een persoon die de macht van de Kerk in Zuid-Italië kon vergroten. Karel van Anjou, de broer van de Franse koning Lodewijk IX (r. 1226-1270), bleek hiervoor de aangewezen persoon. Paus Innocentius IV stelde aan Karel voor om in naam van de Kerk het zuiden van Italië te veroveren op de Hohenstaufen. De onderhandelingen mislukten echter vanwege de hoge kosten die een dergelijke expeditie met zich mee zou brengen. De Kerk bood aan om veel geld, 400 duizend florijnen per jaar, aan Karel uit te lenen maar deze weigerde.⁸

Op 7 december 1254 stierf Innocentius IV. Hij werd vijf dagen later opgevolgd door paus Alexander IV. Alexander regeerde zeven jaar, en stierf op 25 mei 1261. Tijdens zijn bewind braken er gewapende conflicten uit tussen de pauselijke legers en de legers van Manfred, die zich in 1258 tot koning van Sicilië had laten kronen na de verspreiding van valse geruchten over het zogenaamde overlijden van Koenradijn. Op 4 september 1260 leidde de strijd tussen Manfred en de Kerk tot een slachting van de pausgezinde legers in de slag bij Montaperti. De Toscaanse communes die trouw waren aan de paus werden na de slag uitgemoord. Alexander IV werd opgevolgd door Urbanus IV op 29 augustus 1261. Urbanus wist met moeite de legers van Manfred buiten de Kerkelijke Staat te houden. Pas in 1263 kwam er een verandering in deze situatie. In 1263 stemde de Franse koning Lodewijk IX in om zijn broer, Karel van Anjou, voor te stellen als kandidaat voor de troon van het koninkrijk Sicilië. Op 21 mei 1265 viel Karel het koninkrijk Sicilië binnen. Hij werd hierin gesteund door pauselijke en pausgezinde troepen. Ook werd deze expeditie gefinancierd door veel Welfse

⁷ P. Partner, *The Lands of St Peter*, 255.

⁸ *Ibidem*, 260-261.

bankiers. Deze bankiers kregen na de overwinning van Karel veel macht binnen zowel Sicilië als de Kerkelijke Staat.⁹

Op 26 februari 1266 werd Manfred verslagen en gedood door de legers van Karel van Anjou en zijn bondgenoten. Karel was echter nog geen koning van Sicilië, omdat deze titel nog altijd in handen was van de nog levende Koenradijn. Op 24 juli 1268 viel Koenradijn Italië binnen om zijn landen terug te winnen. Hij werd echter jammerlijk verslagen bij Tagliacozzo op 22 augustus van datzelfde jaar. In oktober 1268 werd Koenradijn geëxecuteerd, waarna Karel van Anjou de troon van Sicilië besteeg. Deze oorlog zette de relaties tussen de Welfse en Ghibellijnse facties extra op scherp. In verschillende steden werden bepaalde Ghibellijnen verbannen en was de situatie een kruitvat. De in 1277 gekozen paus Nicolaas III probeerde de twee facties weer te verzoenen, zoals in Bologna waar hij in 1274 een groot aantal verbannen Ghibellijnen terug de stad in liet. Het probleem hierbij was echter dat dit de spanningen alleen maar vergrootte, omdat de bannelingen bitter waren en bij terugkomst zich weer aansloten bij de Ghibellijnse factie. De Welfen reageerden hierop hun beurt weer op door extremistische organisaties op te richten tegen de Ghibellijnen.¹⁰

Na de overwinning van Karel van Anjou en de Anjouse overname van het koninkrijk Sicilië begonnen de Anjous meer invloed uit te oefenen op de Kerk. Na de dood van Nicolaas III in 1280 wisten zij een overwinning te boeken. De Franse kardinaal Simon de Brion werd gekozen als de nieuwe paus, Martinus IV. Onder Martinus werd de Kerk sterk afhankelijk van Karel van Anjou. De pogingen van Nicolaas III om de Welfen en Ghibellijnen met elkaar te verzoenen werden gestaakt en in plaats daarvan werden de extremistische Welfenorganisaties gesteund, en werden de legers van zowel de Kerk als Anjou klaargemaakt voor een aanval op diverse Ghibellijnse steden.¹¹

Op 31 maart 1282 brak er een opstand uit in Sicilië, de Siciliaanse Vespers genaamd. De bevolking van Palermo kwam in opstand tegen Karel van Anjou, wat leidde tot een bloedbad waarbij de Fransen werden gedood of verdreven¹². Sicilië werd hierop binnengevallen door koning Pedro III van Aragon, die door een huwelijk met de dochter van Manfred een claim had op het koninkrijk Sicilië. Deze inval was op verzoek van de opstandelingen, die om zijn hulp hadden gevraagd. Deze oorlog had ook effect op het Italiaanse vasteland. Paus Martinus IV, die Karel van Anjou steunde en de Ghibellijnen verantwoordelijk hield voor het conflict in Sicilië, zette zijn eerder voorbereide oorlog tegen de Ghibellijnse steden in de Romagna voort. Hoewel er huurlingen aanwezig waren in het pauselijke leger, bestond dit voornamelijk uit milities van Welfse steden uit de Romagna en Umbrië,

⁹ *Ibidem*, 267.

¹⁰ P. Partner, *The Lands of St Peter*, 276.

¹¹ *Ibidem*, 277.

¹² H. Bresc, 'Sizilianische Vesper', in *Lexikon des Mittelalters* 7 (Stuttgart 1999) in *Brepolis Medieval Encyclopaedias - Lexikon des Mittelalters Online*(apps.brepolis.net/lexiema/test/Default2.aspx) Geraadpleegd 1 januari 2015.

troepen van het huis Anjou zelf en door de Anjous geworven troepen uit Frankrijk en Italië. Deze oorlog had maar beperkt succes. Zo werd op 1 mei 1282 een groot deel van het pauselijke leger afgeslacht in de Ghibellijnse vesting Forlì. Het uiteindelijke effect van de oorlog in de Romagna was dat de Ghibellijnen zich terugtrokken in vestingen in de bergen, en de strijd zich verplaatste naar de regio rondom Urbino, zo'n 75 kilometer zuidelijker.¹³ De Siciliaanse oorlog verliep niet goed voor Anjou. Pedro III boekte veel resultaat en wist op 5 juni 1284 de erfgenaam van het koninkrijk Sicilië, Karel II van Anjou, gevangen te nemen. Tot overmaat van ramp stierf Karel I van Anjou in januari 1285 en bevond de erfgenaam van het koninkrijk zich nog steeds in gevangenschap.

Op 28 maart 1285 stierf Martinus IV. Hij werd op 2 april opgevolgd door Honorius IV, die echter al na twee jaar stierf, op 3 april 1287. Honorius probeerde vrede te sluiten tussen Aragon en Anjou, maar stierf voordat hij hierin veel vooruitgang zag. Pas op 25 juli 1287 liet Aragon Karel II van Anjou vrij. De Anjous wisten het zuiden van Italië, het koninkrijk Napels, te behouden. De macht op het eiland Sicilië raakten ze echter kwijt aan Aragon.

Honorius' opvolger was Nicolaas IV, die in 1288 werd gekozen. Nicolaas had al voordat hij de Heilige Stoel betrad goede relaties met de Colonna familie, een adellijke familie die veel macht bezat in Rome en in deze stad verwickeld was in een vete met de Orsini familie. Dankzij de invloed van Nicolaas IV wisten de Colonnas veel bestuursfuncties te verwerven in de Kerkelijke provincies, en verwierven zij ook veel macht in het bestuur van Rome.

¹³ Partner, *The Lands of St Peter*, 279.

Interne strijd

Door de sterk verzwakte macht van Anjou na hun militaire nederlaag was de internationale druk op Italië verminderd. De Anjou waren meer bezig met het consolideren van hun macht in het zuiden van Italië dan het voeren van grote militaire campagnes. Omdat er nu geen groot conflict binnen de regio was dat de gemoederen bezig kon houden, begonnen de facties binnen de steden pogingen te doen tot machtsvergroting. Dit zorgde ervoor dat de factiestrijd binnen veel steden en communes sterker oplaaide. In een poging om de orde enigszins te bewaren werd er meer macht gegeven aan de *podestà*, een edelman die was aangewezen om de wet en orde te handhaven in de commune. In een poging om partijdigheid te voorkomen was de *podestà* een persoon van buiten de stad of commune. Later werd er ook een zogenaamde *signoria* aangesteld. De burgers kozen door middel van een raad een *signore*, die onderdeel uitmaakte van het stadsbestuur naast de *podestà*. Hoewel de *podestà* van buiten de stad kwam, was de *signore* onderdeel van de stad of commune. De uitkomst was dan ook dat de factie die de meerderheid had binnen de commune de *signore* leverde, en deze de dominantie van zijn factie zekerstelde en de macht compleet in handen kreeg. Leden van de oppositie werden vaak verbannen of moesten als tweederangs burgers leven.¹⁴ Michael Mallet stelt dat het echter ook veelal de *podestà* was die de macht in een commune wist te grijpen.¹⁵ Dit vind ik persoonlijk minder aannemelijk, omdat de *podestà* een buitenstaander was terwijl de *signore*, die leefde op de plaats waar zijn familie al enkele generaties lang had geleefd, sterker ingebed was in het politieke netwerk van de commune. Desalniettemin had de *podestà* veel macht door zijn controle van de wetshandhaving. Dergelijke mannen huurden ook vaak extra troepen om de militie en de politiemacht te vergrootten. Feitelijk waren deze extra troepen echter een persoonlijke garde en konden dus een sterke machtsbasis vormen voor de *podestà*. Enkele van de eerste huurlingencompagnieën bestonden uit de voormalige lijfwachten van dergelijke edelmannen.¹⁶ In de decennia na de Siciliaanse Vespers kwam in meerdere Italiaanse steden deze adel, ofwel de *signore* ofwel de *podestà*, aan de macht als alleenheerser van de steden. Zo kwamen in Milaan de Visconti op en in de Romagna wisten de Malatesta en Polentani veel macht te verkrijgen.¹⁷ Naarmate de macht van de adellijke families groeide, verminderde de macht van de Kerk in de Romagna. Dit werd goed duidelijk toen paus Nicolaas IV Stefano Colonna aanstelde als pauselijke rector van de Romagna. Toen deze in 1290 probeerde zijn macht te laten gelden in Ravenna kwam hij direct in conflict met de Polentani, die de controle hadden over dit gebied. Lambertus en Bernardus da Polenta trokken met hun legers de stad Ravenna in en zij namen Stefano Colonna gevangen. Dit was een enorme

¹⁴ Partner, *The Lands of St Peter*, 282.

¹⁵ Mallet, *Mercenaries and their Masters*, 17.

¹⁶ *Ibidem*, 17.

¹⁷ Partner, *The Lands of St. Peter*, 282-283.

vernedering voor de pauselijke rector. Stefano werd vervangen door bisschop Ildebrandino van Arezzo maar ook deze wist de situatie in de Romagna niet te veranderen.¹⁸

Nicolaas IV stierf op 4 april 1292, en met hem stierven de speciale voordelen die de Colonna hadden verkregen. Een sterk verdeeld College van Kardinalen kon het twee jaar lang niet eens worden over een opvolger. Tijdens deze periode begonnen de Orsini en Colonna families elkaar in de straten van Rome te bevechten. Door de hevigheid van deze burgeroorlog besloten veel kardinalen om Rome te verlaten en naar Umbrië te trekken. In Umbrië brak echter ook strijd uit. Orsello Orsini, een edelman uit de stad Orvieto, viel de communes Bolsena en Acquapendente aan en de stad Narni viel het pauselijke kasteel Stroncone aan. Troepen van huis Anjou en Rome moesten hulp bieden aan de kardinalen, en gooiden zowel de Colonna als de Orsini Rome uit.¹⁹ In reactie hierop koos het College der Kardinalen enigszins impulsief Petrus van Morrone uit tot nieuwe paus. Petrus was een heremiet, en mogelijk zagen de kardinalen in hem de meest vrome kandidaat zonder duidelijke politieke afhankelijkheden van bepaalde partijen, zoals zijn voorganger had gehad met de Colonna. Petrus stond echter duidelijk niet te springen om paus te worden. Hij probeerde namelijk te vluchten voor de delegatie die hem kwam ophalen. Dit lukte echter niet. Hij werd gevonden en naar de kathedraal van Aquila gebracht, waar hij tot paus Celestinus V werd benoemd op 5 juli 1294. Celestinus was niet geschikt als paus en werd sterk beïnvloed door de Anjous. Karel II wist Celestinus zo ver te krijgen dat deze twaalf niet-Italiaanse kardinalen aanstelde. Hiervan waren er zeven Frans, en twee uit het gebied van de Anjou.²⁰ De Italiaanse kardinalen zagen de macht van Anjou binnen de kerk snel groeien en wisten op 13 december 1294 Celestinus zo ver te krijgen dat hij aftrad als paus. Hierop werd Bonifatius VIII gekozen, op 25 december van hetzelfde jaar.

Tijdens het bewind van Bonifatius laaide de factiestrijd in de Romagna verder op. De Welfen waren onder elkaar aan het vechten geslagen. Azzo VIII van de familie d'Este kwam in conflict met de commune van Bologna. Veel communes in de Romagna kozen partij in dit conflict, waarbij de meerderheid koos om de familie d'Este te steunen. Op 1 april 1296 werd de commune van Bologna dan ook zwaar verslagen bij de Santerno rivier. Ook waren er spanningen tussen twee Welfenfacties binnen Florence, de zogenaamde 'Witten' en 'Zwarten'. Bonifatius koos partij voor de Zwarten en vroeg, in een poging de spanningen op te lossen, hulp aan de Fransen. Deze stuurden een expeditie onder Karel van Valois, die in september 1301 Florence binnentrok en de Zwarten aan de macht hielp. Dit leidde tot de moord op veel Witten. 559 van hen werden ook verbannen uit de stad, onder wie de bekende schrijver Dante Alighieri.²¹

¹⁸ P. Partner, *The Lands of St Peter*, 283.

¹⁹ *Ibidem*, 286.

²⁰ *Ibidem*, 286.

²¹ J. M. Najemy, *A History of Florence 1200 – 1575* (Oxford 2006) 92.

Het nepotisme van Bonifatius zorgde voor problemen binnen Italië. Bonifatius kwam uit de Caetani familie, een familie die aanvankelijk niet erg machtig was binnen Italië. Bonifatius bracht hier verandering in doordat hij zijn familieleden op hoge posities wist te krijgen. Door dit te doen kwam Bonifatius in conflict met de Colonna familie, die openlijk de paus begonnen tegen te werken. Dit conflict escaleerde zo erg dat Bonifatius een kruistocht predikte tegen de Colonna. De Colonna werden op diverse plaatsen in Italië verslagen en leden van de familie moesten vluchten. Bonifatius kwam hierna ook nog in conflict met de Franse troon over zaken als belastingheffing en het aanstellen van geestelijken. Toen dit conflict zo sterk escaleerde dat Bonifatius van plan was de Franse koning te excommuniceren was het lot van de paus vrijwel bezegeld. Er werd een *coup* gepland door de Colonna, met clandestiene steun van de Franse koning.²² In september 1303 werd het plan in werking gesteld. De poging mislukte uiteindelijk ternauwernood, omdat Bonifatius beschermd werd door de bevolking van Anagni, de commune waar hij verbleef en tevens zijn geboorteplaats. Met hulp van de Orsini familie wist Bonifatius terug te keren naar Rome, maar zijn macht kon hij niet herstellen. De Kerkelijke Staat, inclusief Rome zelf, was in chaos. Op 12 oktober 1303 stierf Bonifatius VIII in het Vaticaan.

Op dezelfde dag trok Karel II van Anjou met een legermacht Rome binnen, om de kardinalen te beschermen tegen mogelijk gevaar van de Colonna. Het conclaaf der kardinalen werd gehouden zonder de kardinalen van de Colonna familie, die nog onderweg naar Rome waren toen de nieuwe paus, Benedictus XI, werd gekozen. Benedictus stierf echter al op 7 juli 1304 en in het hier op volgende conclaaf stonden de Colonna kardinalen en de kardinalen die loyaal waren geweest aan Bonifatius VIII recht tegenover elkaar. Op dit moment werd de invloed die Anjou had gehad op paus Celestinus V zichtbaar. Celestinus had tijdens zijn bewind, onder invloed van Anjou, veel Fransgezinde kardinalen had aangesteld. Dit leidde ertoe dat in juni 1305, na een conclaaf van bijna een jaar, de Fransman Bertrand de Got werd verkozen tot paus. De Got was op dat moment de aartsbisschop van Bordeaux. Deze nieuwe paus koos de naam Clemens V. Clemens had een duidelijke voorkeur voor de Franse monarchie, en koos ervoor om het instabiele Rome te ontvluchten door het pauselijk hof naar Avignon te verhuizen, waar het hof nog sterker onder de invloed was van het huis Anjou.²³

In de hierop volgende decennia bleef het onrustig in Italië, terwijl verschillende facties elkaar bevochten. Het conflict tussen de Welfen en Ghibellijnen groeide. Clemens V deed een poging dit in de hand te houden door in 1310 de nieuwe keizer, Hendrik VII, vrede te laten sluiten met Robert van Anjou. De koning van Frankrijk, Filips IV, wist dit echter te voorkomen, bang als hij was voor een bondgenootschap tussen het Duitse keizerrijk en het koninkrijk Napels van de Anjous. In plaats van

²² Partner, *The Lands of St Peter*, 293-296.

²³ *Ibidem*, 297.

het sluiten van vrede raakte Hendrik verzeild in de factiestrijd binnen Italië en zijn troepen plunderden de Welfse stad Cremona, waarna Hendrik met zijn troepen naar Rome optrok. In Rome werd hij tegengehouden door de Romeinse Welfen, die hulp kregen van Robert van Anjou. De hierop volgende oorlog tussen respectievelijk Hendrik en Robert, en de Ghibellijnen en Welfen die hen steunden, duurde tot de dood van Hendrik op 24 augustus 1313. Hoewel het Keizerrijk en het Anjou koninkrijk niet meer in oorlog waren bleef de strijd tussen de Welfen en Ghibellijnen voortduren. In 1314 stierf Clemens V en werd opgevolgd door Johannes XXII in 1316. Ook tijdens het bewind van de pausen die na de dood van Clemens V in 1314 kwamen, namelijk Johannes XXII (r. 1316 – 1334) en Benedictus XII (r. 1334-1342) werden pogingen gedaan om de factiestrijd te stoppen, maar deze waren tevergeefs.

Huurlingen

Aanvankelijk werden in de conflicten van de dertiende eeuw vooral militietroepen ingezet van burgers die vanwege het stadsrecht ook moesten dienen in het leger. Hier kleefden echter problemen aan. In de eerste plaats zorgde de grote factiestrijd binnen communes en steden ervoor dat het moeilijk was om een effectieve, georganiseerde, militia op te bouwen.²⁴ Het was lastig om te vertrouwen op de opkomst van deze militia's als er door de paus een oproep tot militaire steun werd gedaan aan de communes binnen de Kerkelijke Staat. Een stad als Macerata stuurde in 1287 een cavalerie-eenheid van 600 leden, wat relatief veel was omdat Macerata ook de zetel was van het provinciale bestuur. Dat dit veel was is goed te zien wanneer het wordt vergeleken met Perugia, dat regelmatig maar tussen de 100 en 200 ruiters stuurde.²⁵ Onderzoek van Daniel Waley laat zien dat in de tweede helft van de dertiende eeuw er ook geen garantie was dat een oproep aan een stad ook werkelijk effectief was. De onderstaande tabel van Waley is hier een goede illustratie van.

Reacties op oproepen militaire dienst. ²⁶	Oproepen	Effectief	Niet Effectief	Onbekend
Perugia (1256 – 1300)				
Troepen	17	10	1	6
Geld	Geen	-	-	-
Macerata (1256 – 1290)				
Troepen	4	2	-	2
Geld	5	5	-	-
Fabriano (1255 – 1294)				
Troepen	6	-	5	1
Geld	14	14	-	-
Iesi (1277 – 1285)				
Troepen	6	-	5	1
Geld	9	8	1	-
Matelica (1257 – 1302)				
Troepen	5	4	1	-
Geld	4	3	1	-

In het midden van de dertiende eeuw begonnen communes waarvan de inwoners werden opgeroepen om een bepaald aantal troepen te leveren, geldbetalingen te sturen in plaats van de manschappen zelf. Hoewel er veel onbekende gegevens zijn, laat de tabel goed zien dat een verzoek tot geldbetalingen veel frequenter werd ingewilligd dan een verzoek tot het sturen van troepen. Dit werkte een situatie in de hand waarbij manschappen werden ingehuurd. De Kerkelijke Staat begon

²⁴ Mallet, *Mercenaries and their Masters*, 17.

²⁵ D. Waley, 'Papal Armies in the Thirteenth Century', *The English Historical Review* 72 (1957) 1-30, 8-9.

²⁶ Waley, 'Papal Armies in the Thirteenth Century', 7.

dan ook steeds vaker huurlingen in te zetten. Al in de twaalfde eeuw huurde paus Innocentius III enkele honderden manschappen in om zijn fort San Germano te bemannen. Ook de dertiende-eeuwse pausen Gregorius IX en Innocentius IV maakten gebruik van huurlingen.²⁷ De communes waren verantwoordelijk voor het betalen en uitrusten van de soldaten die zij stuurden bij een dergelijke oproep. Een directe geldbetaling in plaats van het sturen van soldaten was een logische stap hierop. De communes hadden minder problemen met betalingen dan met het sturen van hun mannelijke inwoners. Deze mannen zouden een periode afwezig zijn, waardoor de commune haar taken zonder deze inwoners moest uitvoeren. In het ergste geval konden zij ook sneuvelen, waardoor de commune permanent leden zou missen. Aan de kant van de heer, zoals de paus, lag het voordeel van deze betaling in het feit dat er met dit geld ervaren, professionele, troepen konden worden ingehuurd.²⁸

De instabiele situatie in de Romagna zorgde voor een ruime beschikbaarheid van werkloze soldaten. De factiestrijd tussen Welfen en Ghibellijnen was veelal een bezigheid van de elite. Deze strijd produceerde veel bannelingen, en deze hadden de mogelijkheid om zichzelf te laten inhuren als strijders. Ook de militaire campagnes van het huis van Anjou en het Duitse Keizerrijk zorgde ervoor dat groepen voormalige soldaten uit de legers van deze machten verspreid werden over Italië en als huurling werk zochten.

Veranderingen in de manier van oorlogvoering maakten professionele huurlingen ook noodzakelijk binnen de legers in Italië. De opkomst van de kruisboog vereiste een flinke mate van oefening, iets wat voor een professionele krijger makkelijker was dan voor een militielid van een commune. De introductie van de kruisboog, alsmede de Engelse langboog, maakte het noodzakelijk dat ruiters zichzelf beter bepantserden, in plaatpantser. Ook moesten er reservepaarden beschikbaar zijn, omdat de nieuwe wapens meer slachtoffers onder de rijdieren maakten en het gewicht van het plaatpantser de paarden sneller uitputte. De ruiters moesten dus ondersteund worden door groepen pages die de paarden beschermden. Deze ontwikkelingen maakten het noodzakelijk dat er gespecialiseerde, professionele, troepen werden ingezet.²⁹ Daniel Waley stelt echter dat, buiten de oogsttijd, ook boeren uit de Romagna beschikbaar waren als huurlingen.³⁰

Grote, zeer sterk georganiseerde, huurlingencompagnieën zoals de Grote Compagnie waren aan het begin van de veertiende eeuw nog niet sterk aanwezig in Italië met uitzondering van de relatief kleine groepen van Willem De La Torre en Diego De La Rat. Echter, naarmate er meer huursoldaten actief waren in Italië begonnen zij zich te organiseren in kleine groepen, onder een

²⁷ Waley, 'Papal Armies in the Thirteenth Century', 15-16.

²⁸ *Ibidem*, 21-22.

²⁹ Mallet, *Mercenaries and their Masters*, 19-20.

³⁰ Waley, 'Papal Armies in the Thirteenth Century', 20-21.

kapitein.³¹ Met de opkomst van deze zogenaamde *societates* begonnen na 1300 problemen te ontstaan. De eerdergenoemde verbannen edelen konden aanvoerders binnen deze *societates* worden en schroomden er niet voor om de gebieden van communes waar zij wrok tegen koesterden te plunderen.³² Een goed voorbeeld hiervan is Lodrisio Visconti, die in 1339 een leger van 2500 cavalerie en 1000 infanterie bijeen wist te krijgen. Met deze compagnie, de Compagnie van Sint-Joris genaamd, trok hij op naar Milaan, de stad waar hij eerder uit was verbannen.³³

Hoewel grote huurlingencompagnieën nog niet rondtrokken door in Italië aan het begin van de veertiende eeuw, waren zij twee decennia later wel in Italië te vinden. In 1322 werd de Compagnie van Siena gevormd. Dit was nog een relatief kleine groep, met ongeveer vijfhonderd ruiters, maar ze wisten tijdens de daaropvolgende winter het landschap rondom Siena en in Umbrië te plunderen. Zeven jaar later, in 1329, verscheen de Compagnie van Cerruglio in Italië. Deze compagnie bestond uit achthonderd Duitse cavaleriesoldaten die waren gedeserteerd van het keizerlijke leger van Lodewijk IV (r. 1314-1347) toen hij in Pisa overwinterde tijdens een conflict met paus Johannes XXII. De groep huurlingen voerde een aanval uit op de rijke stad Lucca. Hoewel ze de stad zelf niet konden innemen wisten ze de buitenwijken die niet door de stadsmuren werden beschermd te plunderen. Hierop trokken zij zich terug in het heuvelfort Cerruglio, waar ze ook hun naam vandaan hebben.³⁴ Italië was ook een aantrekkelijke locatie voor buitenlandse huurlingen. Er was rijkdom te vinden en de constante strijd zorgde ervoor dat er veel kans was om contracten af te sluiten. Dit was een contrast met de rest van Europa, waar minder kansen voor werk waren. Vooral in Duitsland was er een economische neergang, en Duitse huurlingen trokken dan ook zuidwaarts naar het rijkere Italië.³⁵ Veel van deze huurlingen vormden tijdens, of na, de periode waarin zij waren ingehuurd door de Italiaanse machten hun eigen groeperingen.

Toen een oorlog tussen Florence en Pisa in 1342 eindigde, vormden veel van de gedemobiliseerde huurlingen de zogenaamde Grote Compagnie. Deze stond onder leiding van Werner van Urslingen die zelf al eerder deel uitmaakte van de Compagnie van Sint-Joris.³⁶ In datzelfde jaar wist Werner betalingen af te dwingen van Cesena, Perugia, Arezzo en Siena.³⁷ Bologna wist de Grote Compagnie, die bestond uit 3000 ruiters die elk ook een assistent hadden, tegen te houden door staken in de grond te drijven in de Lamone vallei. Na twee maanden stonden zij de Grote Compagnie toe om verder te trekken, mits zij geen plunderingen uitvoerden binnen Bolognees

³¹ Mallet, *Mercenaries and their Masters*, 21.

³² W. Caferro, *Mercenary Companies and the Decline of Siena* (Baltimore 1998) 17.

³³ Mallett, *Mercenaries and their Masters*, 29.

³⁴ *Ibidem*, 28.

³⁵ *Ibidem*, 27-28.

³⁶ *Ibidem*, 31.

³⁷ W. Caferro, 'Italy and the Companies of Adventure in the Fourteenth Century', *Historian* 58 (1996) 795-810, 796.

gebied. Hier hield Werner zich aan, maar zodra zij het gebied uitwaren begon de Compagnie als vanouds huis te houden in Lombardije, totdat Werner met het Duitse element van zijn huurlingen, overladen met buit, terugkeerde naar Duitsland. De Italiaanse huurlingen vielen uiteen en verspreidden zich door Italië.³⁸

Werner keerde in 1347 terug naar Italië onder contract bij koning Lodewijk de Grote van Hongarije, die in Italië campagne voerde om de moord op zijn broer te wreken. Toen de Hongaarse legers in 1348 weer wegtrrokken uit Italië bleven, veel manschappen achter als huursoldaten. Tijdens de campagne van Lodewijk trok Werner van Urslingen al snel weer Italië in met een compagnie Duitse troepen. In 1349 sloot hij zich aan bij de restanten van het Hongaarse leger die waren achtergebleven als huurlingen. Onder de leiders van deze Hongaren waren Conraad van Landau, die met Werner in de Compagnie van Sint-Joris had gevochten, en Montreal d'Albarno, ook wel Fra Moriale genoemd, een ridder uit de Provence die ook een periode in de orde van de Hospitaalridders had gediend. Het gecombineerde leger was de grootste compagnie die Italië tot dan toe had gezien en de compagnie wist meer dan een half miljoen florijnen aan buit en afkoopbetalingen bijeen te krijgen. De Grote Compagnie splitste zich hierna op. Werner en Conraad zochten het geluk in Centraal-Italië terwijl Fra Moriale naar het zuiden trok.³⁹

³⁸ Mallett, *Mercenaries and their Masters*, 31-32.

³⁹ *Ibidem*, 33.

De herovering van de Romagna

In 1347 stelde paus Clemens VI (r. 1342-1352) Astorge de Durfort aan om het gebied van de Romagna te beheren. Dit gebied, en feitelijk grote delen van de pauselijke Staat, was sterk verdeeld. De verschillende delen werden beheerst door veel kleine tirannen, de families van de *signoria* die de macht hadden weten te grijpen. Deze verwelkomden de pauselijke invloed over hun land niet altijd even sterk. Toen in 1350 Johan Manfredi, een Ghibellijn, aan de macht kwam in Faenza, probeerde Astorge hem te bestrijden door hulp te vragen aan de Pepoli familie, op dat moment de heren van Bologna, en het bestuur van Florence. Dezen boden echter maar zeer weinig hulp, waarna er meerdere tirannen in Romagna in opstand kwamen. Astorge de Durfort liet Johan Pepoli arresteren en in de cel gooien op 6 juli 1350. Dit deed hij wellicht uit woede wegens het uitblijven van de steun van de Pepoli familie, hoewel Peter Partner het waarschijnlijker vindt dat Astorge dit al langer van plan was omdat op deze manier de mogelijkheid werd geschapen om Bologna onder direct Kerkelijk bestuur te plaatsen.⁴⁰ Na het gevangenzetten van Johan Pepoli sloot Astorge een bondgenootschap met De Este en Della Scala families en poogde de Romagna, inclusief het nu opstandige Bologna, opnieuw te pacificeren. Ook huurde Astorge de Grote Compagnie in onder Werner van Urslingen. Om dit alles te kunnen betalen moest paus Clemens VI de geldstroom naar de kruisvaart tegen de Ottomanen in Anatolië enigszins verminderen en sloot hij zelfs een lening af bij het College van Kardinalen.

Helaas mocht dit alles niet baten vanwege de zet die Johan Pepoli deed nadat hij door een losgeldbetaling was vrijgekomen. Mogelijk inziend dat hij niet opgewassen was tegen het grote leger van Astorge, droeg Pepoli op 16 oktober 1350 de macht in Bologna over aan Johan Visconti, de toenmalige aartsbisschop en heer van Milaan. Astorge deed toch een poging om Bologna aan te vallen, maar hij faalde hierin. Direct na de mislukte aanval op Bologna liepen de huurlingen in Astorges leger over naar het vijandelijke kamp. Een gevoel van loyaliteit was dus ver te zoeken bij de huurlingencompagnieën in het Kerkelijke leger. De Kerk zat niet te wachten op een langdurige oorlog met de machtige Viscontis, vooral nu deze gesterkt waren door de overgelopen Vrije Compagnieën. Na een reeks onderhandelingen werd er in 1352 besloten dat de Viscontis het beheer over Bologna mochten behouden voor een periode van 12 jaar, in ruil voor 100.000 florijnen oorlogsbetaling en een jaarlijkse censusbetaling van 12.000 florijnen. Omdat Florence aan de zijde van de Kerk tegenover de Viscontis stond, moest ook deze onafhankelijk van de Kerk vrede sluiten met de Visconti familie. Dit gebeurde in 1353.⁴¹

In 1351 ging Werner van Urslingen met pensioen in Duitsland, en werd het bevel over de Grote Compagnie overgedragen aan Fra Moriale. De reputatie van de Compagnie was enorm, vooral

⁴⁰ Partner, *The Lands of St Peter*, 336.

⁴¹ *Ibidem*, 336 – 339.

door het vele geld dat zij wisten te vergaren. Soldaten in andere legers gingen soms zo ver dat zij zich lieten ontslaan uit hun dienst om zo de kans te hebben zich bij de Grote Compagnie aan te sluiten.⁴² Op dit punt was de Grote Compagnie uitgegroeid tot een leger dat meer dan 10.000 manschappen en 20.000 ondersteunend personeel telde. Ook had de Compagnie een bureaucratisch apparaat dat de financiën regelde en had Fra Moriale zelfs secretarissen en raadsleden die hem hielpen de Grote Compagnie te besturen. De Compagnie had enorm veel geld. Fra Moriale had persoonlijk al 60.000 florijnen geïnvesteerd in Venetiaanse kooplieden en de Kerk was de Compagnie ook nog veel geld schuldig voor hun dienst. In 1354 draagt Moriale het bevel over aan Conraad van Landau en trekt hij zelf naar Rome om geld op te halen. Helaas voor Moriale was in Rome net de republikeinse Cola di Rienzo aan de macht gekomen, die in een poging om populairder te worden Moriale liet executeren.⁴³

In 1352, na het falen van Astorge de Durfort, stelde de in hetzelfde jaar gekozen opvolger van Clemens VI, Innocentius VI, kardinaal Gil de Albornoz aan om de gebieden van de Kerk, voornamelijk in de Romagna en Emilia, tot de orde te roepen en Centraal-Italië onder pauselijk gezag te brengen. Naarmate zijn campagne vorderde huurde Albornoz steeds grotere aantallen huurlingen in. De Kerk betaalde hem minstens 560.000 florijnen om zijn leger verder op te bouwen. Albornoz huurde vooral Duitse cavalerie in. Rond 1356 heeft hij er meer dan 1000 in dienst. Zijn maandelijkse kosten bedroegen al snel meer dan 40.000 florijnen. Ook waren er extra onkosten, omdat de Grote Compagnie, die op dat moment door Italië rondtrok, moest worden afgekocht als er dreiging bestond dat zij pauselijke landen zouden plunderen.⁴⁴

Aanvankelijk was de Compagnie geen groot probleem in de ogen van Albornoz. In 1357 werd het huurlingenleger van Conraad van Landau verslagen door een gecombineerd pauselijk-Florentijns leger, wat Albornoz zou moeten hebben gesterkt in het idee dat de Compagnie geen groot gevaar was. Echter, na deze nederlaag bleek de Compagnie nog zó sterk dat zowel de Kerk als de Florentijnen de huurlingen moesten afkopen om te voorkomen dat hun gebieden werden geplunderd. De Grote Compagnie bleek uiteindelijk dus een probleem van formaat.⁴⁵ In 1355 wist Albornoz de legers van Galeotto Malatesta, een lid van de Malatesta familie die macht had weten te verkrijgen in de Romagna, te verslaan in de Slag bij Paderno. Er werd vrede gesloten tussen de Malatesta en de Kerk en Galeotto werd ingelijfd als de aanvoerder van 2000 huurlingen in dienst van het pauselijk leger.⁴⁶

⁴² Mallett, *Mercenaries and their Masters*, 33-34.

⁴³ *Ibidem*, 35.

⁴⁴ Partner, *The Lands of St Peter*, 345.

⁴⁵ *Ibidem*, 345.

⁴⁶ *Ibidem*, 343-344.

De campagne van Albornoz in de Romagna had aanvankelijk veel succes in het onder controle brengen van enkele *signori*, voornamelijk Welfen. Albornoz maakte, zonder toestemming te vragen aan de Paus, de keuze om deze leiders de optie te bieden tot onderwerping aan de Kerk. Als zij de Paus accepteerden als hun directe heer, en de Kerk als hun meerdere erkenden, konden zij, zo stelde Albornoz voor, hun land blijven regeren in de vorm van een vicariaat, een door de Kerk erkende, voorlopige, machtspositie over een gebied. In de praktijk kon een vicariaat meerdere decennia duren. Pierangelo Schiera stelt dat een *signori* feitelijk geen legitieme machtspositie was, en dat het enorme belang van een vicariaat lag in de legitimatie van de macht van de *signori* die nu de titel 'vicaris' kon dragen.⁴⁷

Tijdens zijn campagne kwam Albornoz ook in conflict met de Ghibellijnen in de Romagna. Hij had echter veel succes. Peter Partner stelt dat één van de belangrijke factoren in het succes van Albornoz de Grote Compagnie was. Deze 20.000 manschappen tellende huurlingencompagnie plunderde nog steeds zijn weg door Italië. Albornoz had echter de steun van de kerkelijke schatkist en kon de Compagnie steeds afkopen. Hierdoor trokken de huurlingen met enige regelmaat de gebieden van zijn vijanden in, die niet in staat waren om zowel de Compagnie af te kopen als strijd te blijven voeren met Albornoz. De pest die in deze jaren door Italië trok had ook gezorgd voor een depopulatie waardoor het organiseren van weerstand tegen de Compagnie, en ook tegen het huurlingenleger van Albornoz, erg moeilijk was.⁴⁸

Dat aan het begin van de tweede helft van de veertiende eeuw huurlingencompagnies cruciaal waren in de oorlogsvoering is te zien in de weerstand die de stad Forlì bood tegen Albornoz. Forlì, onder het bevel van Francesco Ordelaaffi, had moeite met het weerstaan van Albornoz die zijn stad belegerde. Ordelaaffi kreeg echter hulp van Bernabò Visconti, heer van Milaan die, uit angst voor de successen die Albornoz boekte in de Romagna, in het geheim de Grote Compagnie inhuurde om tegen de kerkelijke legers te vechten.⁴⁹ Albornoz probeerde de Compagnie te verslaan, met hulp van Florence, maar faalde in deze poging. Om de Compagnie alsnog uit de weg te krijgen probeerde Albornoz in 1358 een Welfse liga te stichten samen met Florence. Op deze manier kon genoeg geld bijeen worden gebracht om de Compagnie om te kopen. De Florentijnen wilden liever niet betalen, omdat hun voorkeur lag bij militaire actie om de Compagnie te verslaan.⁵⁰ Dit was niet opmerkelijk, aangezien een Florentijns leger eerder dat jaar, in juli, de Compagnie in een hinderlaag had weten te

⁴⁷ P. Schiera, 'Legitimacy, Discipline and Institutions: Three Necessary Conditions for the Birth of the Modern state', in: J. Kirshner (ed.), *The Origins of the State in Italy 1300 – 1600* (Chicago 1996)11-34, 25-29.

⁴⁸ Partner, *The Lands of St Peter*, 348.

⁴⁹ N. Housley, 'The Mercenary Companies, The Papacy, and the Crusades, 1356 – 1378', *Traditio* 38 (1982)253-280, 259.

⁵⁰ Partner, *The Lands of St Peter*, 349.

lokken en deze had weten te verslaan.⁵¹ De Grote Compagnie bleek echter even veerkrachtig als na hun nederlaag in 1357 en Florence werd met grote druk gedwongen om mee te werken aan een dure betaling aan de huurlingenmacht van Conraad van Landau.⁵² Toen de Compagnie ontbrak in de verdediging van Forlì was de stad niet opgewassen tegen de legers van Albornoz.

De Visconti familie van Milaan was ook actief in het gebied. Zij probeerden de stad Bologna te veroveren die op dat moment in handen was van Johan d'Oleggio, een lid van de Visconti familie die uit de gratie was geraakt in de familie. Hoewel de Kerk een conflict met de machtige Viscontis had weten te vermijden door deze familie toestemming te geven om de stad Bologna te veroveren, wist Albornoz hier een stokje voor te steken. Mogelijk zag Albornoz in dat zodra de Visconti familie Bologna in handen zouden hebben, het erg lastig zou zijn om ze hier weer uit te krijgen. Albornoz kreeg Oleggio zo ver dat deze instemde om betalingen aan de paus te doen en Bologna te schenken aan de Kerk, in ruil voor enkele bestuurlijke posities, waaronder het vicariaat van de plaats Fermo. Op deze manier presenteerde Albornoz de mogelijkheid aan de Kerk om Bologna direct onder haar controle te krijgen. De paus stemde in 1360 in met het plan, wat een oorlog uitlokte met de Visconti's. Deze oorlog bracht nog meer chaos in de Romagna en Emilia, en werd ook voor een groot deel uitgevochten met behulp van ingehuurde troepen.

De Visconti's van Milaan waren ook verwickeld in een oorlog met de markgraaf van Monferrato, Johan II. Johan II had de Grote Compagnie ingehuurd, maar de Visconti's wisten de Compagnie om te kopen en voor zichzelf in te huren. Een vervanger voor de Grote Compagnie diende zich echter aan in de vorm van de Witte Compagnie, een voornamelijk Engelse huurlingencompagnie onder leiding van een Duitser, Albert Sterz. De Witte Compagnie bestond voornamelijk uit Engelse troepen uit de Honderdjarige Oorlog, die werkloos waren geworden na de sluiting van het Verdrag van Brétigny uit 1360. Johan II huurde de Witte Compagnie in, en Sterz trok met 6000 manschappen de Alpen over. In 1363 weet Sterz de Grote Compagnie te verpletteren in de slag bij de brug van Canturino. Het Hongaarse element van de Grote Compagnie deserteerde tijdens de slag en Conraad van Landau raakte dodelijk gewond. De restanten van de Grote Compagnie sloten zich aan bij een ander groot Duits huurlingenleger onder leiding van Hannekin Baumgarten dat in deze periode in Italië actief begon te worden.⁵³

De Witte Compagnie was uitzonderlijk omdat deze sterker gedisciplineerd was dan de meeste vrije compagnieën die in Italië actief waren. Ook maakten zij gebruik van nieuwe tactieken die door de Engelsen waren ontwikkeld, zoals zwaargepantserde voetsoldaten. De tactiek van het te voet vechten was weliswaar niet nieuw binnen Italië, maar de Witte Compagnie wist op een

⁵¹ Mallett, *Mercenaries and their Masters*, 35.

⁵² Partner, *The Lands of St Peter*, 349.

⁵³ Mallett, *Mercenaries and their Masters*, 35-37.

dergelijke manier gebruik te maken van deze techniek dat zij een bijna ondoordringbare defensieve formatie konden vormen die langzaam oprukte naar de vijand.⁵⁴ Ook gebruikten de troepen van de Witte Compagnie de Engelse langboog. De inzet van dit wapen kan niet worden onderschat. Deze bogen konden hun projectielen met grote kracht afschieten en een ervaren boogschutter kon wel tot twintig pijlen per minuut afvuren, veel sneller dan mogelijk was met een kruisboog. Effectief gebruik van de langboog vereiste echter een flinke mate van training en fysieke kracht.⁵⁵ De troepen van de Witte Compagnie moesten dus ervaren soldaten zijn. Het was moeilijk deze troepen aan te vullen vanuit het noorden van Europa, en het aantal troepen getraind in het gebruik van de langboog nam dan ook gestaag af binnen de Witte Compagnie.⁵⁶

Toen er in 1364 vrede werd gesloten tussen de Kerk en de Visconti familie was het probleem van rovende huurlingengroepen enorm groot. Er waren vier grote huurlingencompagnieën actief in Italië, naast vele kleinere huurlingen groepen. Dit waren de Witte Compagnie die nu opereerde onder bevel van de Engelsman John Hawkwood, de Compagnie van de Ster, een afsplitsing van de Witte Compagnie, die geleid werd door Sterz, de huurlingencompagnie van Baumgarten en de Compagnie van Sint-Joris, die nu werd aangevoerd door Ambrogio Visconti.⁵⁷ In 1366 werd Sterz gearresteerd en geëxecuteerd door Perugia, op beschuldiging van verraad. De Compagnie van de Ster viel uiteen, maar de overige Compagnieën boden meer dan genoeg werkplek voor de restanten ervan. Het huurlingenprobleem was compleet uit de hand gelopen. Een voorbeeld hiervan is de stad Siena. Haar gebied werd tussen 1364 en 1370 met enige regelmaat geplunderd en hiernaast werd de stad ook zeven maal gedwongen tot het betalen van losgeld.⁵⁸ Losgeld voor de Compagnieën waren ook enorm groot. Zo betaalde het koninkrijk Napels in januari 1365 160.000 florijnen en leverden zij honderd Engelse langbogen om de Witte Compagnie zes maanden buiten hun gebied te houden.⁵⁹

Er werden diverse pogingen gedaan om de huurlingen uit Italië te krijgen. Paus Urbanus V, die in 1362 de heilige stoel bekleedde, bood net zoals zijn voorganger Innocentius VI aflaten aan als men stierf in de strijd tegen de compagnieën.⁶⁰ Ook werd er een poging gedaan om een liga te vormen van zowel Welfen als Ghibellijnen tegen de compagnieën. Dit lukte in september 1366 maar gedeeltelijk, omdat deze liga er alleen op gericht was om nieuwe, buitenlandse, compagnieën buiten Italië te houden.⁶¹ Albornoz, die het jaar hiervoor in dienst was gekomen van het koninkrijk Napels,

⁵⁴ Caferro, *John Hawkwood*, 48-49.

⁵⁵ Prestwich, *Armies and Warfare in the Middle Ages*, 131-133.

⁵⁶ Mallett, *Mercenaries and their Masters*, 37-38.

⁵⁷ *Ibidem*, 39.

⁵⁸ Caferro, *Mercenary Companies and the Decline of Siena*, 19-20 .

⁵⁹ Partner, *The Lands of St Peter*, 353.

⁶⁰ Housley, 'The Mercenary Companies, The Papacy, and the Crusades, 1356 – 1378', 260.

⁶¹ *Ibidem*, 261.

zag een liga ook alleen als een manier om geld bijeen te krijgen om voldoende huurlingen te kunnen betalen als tegenmacht tegen de plunderende compagnieën. Florence was tegen dit plan omdat er al enorm veel geld was betaald aan verschillende compagnieën terwijl het niet zeker was of deze wel voor de liga zouden willen werken.⁶² Ook wilde Florence liever doorgaan met het afkopen van de huurlingen omdat het niet zeker was of, in het geval van een veldslag, de compagnieën wel verslagen konden worden.⁶³

Hoewel Florence enige overwinningen op de Grote Compagnie had behaald, is het de vraag of dit uiteindelijk positief voor de stad heeft uitgewerkt. Toen zij in 1357 aan Albornoz steun verleenden om de compagnie van Conraad van Landau bij Forlì te bestrijden kostte dit hen 100.000 florijnen.⁶⁴ De mislukking van deze operatie maakte duidelijk dat het makkelijker was om de compagnieën direct af te kopen in plaats van een leger te sturen dat toch mogelijk het onderspit zou delven. Ook na een overwinning op een compagnie kon het restant van een dergelijk formaat zijn om nog steeds een bedreiging te vormen, zoals het geval was bij de Grote Compagnie na hun nederlaag in 1357. Toen Siena in 1363 zich verdedigde tegen de Compagnie van de Hoed moesten zij 400 Duitse ruiters inhuren. Zij wisten de Compagnie van de Hoed te verslaan, maar dit was geen financiële meevaller voor Siena. Hoewel zij nu geen losgeld meer aan de Compagnie van de Hoed hoefden te betalen, zaten zij nu opgescheept met de loonkosten van hun eigen huurlingen. Het betalen van deze lonen kostte Siena 26.289 florijnen. Toen de stad vier jaar eerder de Grote Compagnie afkocht kostte dit 'maar' 16.307 florijnen. Het bleek in dit geval uiteindelijk dus duurder om strijd te leveren dan om simpelweg de vijandelijke huurlingencompagnie te betalen.⁶⁵

Verdeeldheid maakte het ook lastig om een huurlingencompagnie te bestrijden. Dit was in de eerste plaats in de steden zelf zichtbaar. In een poging om troepen te werven werden met enige regelmaat bannelingen terug de stad in gelaten, zodat zij konden helpen met de verdediging. Ook werd zo het risico verminderd dat deze bannelingen zich uit wrok aansloten bij de huurlingencompagnie die op dat moment de stad bedreigde. Deze bannelingen zorgden echter voor veel instabiliteit binnen de steden, waardoor het organiseren van een goede verdediging moeilijker werd. De compagnieën waren hier ook van op de hoogte en bleven goed geïnformeerd over de toestand binnen communes door inlichtingen te verzamelen van verbannen leden.⁶⁶ Georganiseerd verzet tegen de huurlingencompagnieën was echter niet altijd in het belang van alle partijen. De Kerk had op verschillende momenten voordeel bij de activiteiten van de huurlingengroeperingen. Zo resulteerde de nederlaag van Perugia tegen de Engelse Compagnie in

⁶² Partner, *The Lands of St Peter*, 353.

⁶³ Housley, 'The Mercenary Companies, The Papacy, and the Crusades, 1356 – 1378', 261.

⁶⁴ *Ibidem*, 259.

⁶⁵ Caferro, 'Italy and the Companies of Adventure in the Fourteenth Century', 804-805.

⁶⁶ Caferro, *Mercenary Companies and the Decline of Siena*, 29-30.

1367 er in dat het hertogdom Spoleto in handen van de paus belandde.⁶⁷ Ook werden de compagnieën waarschijnlijk bewust ingezet als economisch wapen door te communes. Zo beschuldigden Pisa en Siena de stad Florence ervan dat deze huurlingen betaalde met het doel de gebieden van deze steden te verwoestten.⁶⁸

De verdeeldheid zorgde ook voor veel gewapende conflicten, waarin de huurlingen dienst konden nemen. Werden zij ingehuurd door een partij, dan konden zij zich laten afkopen door de tegenstander en zo dubbel betaald krijgen. De problemen die de huurlingen creëerden was ook een aanjager voor meer contracten. Om een groepering als de Grote Compagnie te weerstaan was een stad gedwongen om haar militie aan te vullen met andere huurlingen. Het antwoord hierop was dat de andere partij haar legers ook weer moest vergroten door middel van huurlingen. Dergelijke conflicten eindigden meestal in de overwinning van de rijkste commune⁶⁹, maar de werkelijke winnaars waren vooral de compagnieën, die na het sluiten van vrede weliswaar tijdelijk werkloos waren, maar zonder al te veel problemen op plundertocht konden gaan als alternatieve inkomstenbron.

Uiteindelijk bleken de liga's die werden gevormd, hoe problematisch dit proces ook was, toch een uitkomst voor de problematiek. Dit kwam niet zozeer door gecombineerde militaire acties tegen de compagnieën maar eerder door de oprichting van staande legers door deze liga's om zich te kunnen beschermen tegen de huurlingengroepen. Deze legers boden een alternatief voor werkloze huurlingen. Zij konden nu vrijwel permanent dienst nemen en loon ontvangen, terwijl voorheen de compagnieën de enige plaatsen waren om permanent werk te vinden. Zelfs de leiders van de grote compagnieën waren ontvankelijk voor dit idee. Zo had John Hawkwood uiteindelijk een permanente positie in dienst van Florence.⁷⁰ Hierdoor vielen de grote compagnieën langzaam maar zeker uiteen doordat er geen overvloed aan werkloze soldaten meer te vinden was binnen Italië. Dit zou later leiden tot het systeem van de *condotta*. In dit systeem werd een *condottiere*, of huurlingenkapitein, die verbonden was aan een commune ingezet om een groep ingehuurde manschappen bijeen te brengen die hierop een integraal onderdeel vormden van de strijdmacht van de commune. Hierdoor werden veel vrije huurlingen ondergebracht in dergelijke gecontroleerde legereenheden, wat de poten wegzaagde onder de wijze waarop de grote compagnieën hun verliezen konden herstellen.

⁶⁷ Partner, *The Lands of St Peter*, 354.

⁶⁸ Caferro, 'Italy and the Companies of Adventure in the Fourteenth Century', 810.

⁶⁹ Mallett, *Mercenaries and their Masters*, 46.

⁷⁰ *Ibidem*, 41.

Conclusie:

De plundertochten van de compagnieën zetten op verschillende wijzen zware druk op de Italiaanse communes en hun inwoners. Door de oogsten te verwoesten werden opbrengsten verminderd. Hierdoor was het extra moeilijk voor een commune om de compagnieën af te kopen en liep de belastingdruk op individuele inwoners op. Ook zorgden de acties van de compagnieën voor politieke instabiliteit. Bannelingen konden huurlingen inzetten als wraakactie tegen hun voormalige communes, of communes werden gedwongen om eerder verbannen onruststokers terug toe te laten omdat zij anders geen afdoende verdediging tegen de huurlingen konden vormen.

Wat de compagnieën aantrok, was de rijkdom die zij in Italië konden vergaren. De gebieden van de Romagna en Emilia waren zo sterk gefragmenteerd dat een grote gecombineerde actie tegen de compagnieën vrijwel onmogelijk was. Individueel waren de communes ook niet sterk genoeg om de huurlingencompagnieën te weerstaan. Wilden zij een compagnie niet afkopen, dan werden zij gedwongen om op hun beurt andere huurlingencompagnieën in te huren om zichzelf tegen de bedreigende compagnie te beschermen. Ook tijdens oorlogen tussen communes kon een conflict dermate escaleren dat beide partijen huurlingencompagnieën begonnen in te huren om zo een voordeel te krijgen in de strijd. Dit zorgde ervoor dat er enorme geldstromen richting de compagnieën vloeiden en zij des te moeilijker te verslaan waren als zij na het sluiten van vrede weer dwars door Italië op plundertocht gingen.

De factiestrijd tussen Welfen en Ghibellijnen was een katalysator van conflicten zowel tussen de communes onderling als intern binnen de communes zelf. De pauselijke oproep aan Karel van Anjou en de daaropvolgende strijd zette deze verhoudingen nog meer op scherp. De factiestrijd zorgde er ook voor dat leden van verliezende facties uit hun communes werden verbannen. Dit waren goede kandidaten voor een carrière als huurling. Dezen konden worden ingehuurd door de verschillende andere communes, maar toen de grote compagnieën huishielden in Italië hadden ook dezen weinig moeite met het aanvullen van hun verliezen dankzij de beschikbaarheid van de werkloze bannelingen, waardoor deze compagnieën hun manschappenaantallen in stand konden houden.

Gil de Albornoz stierf in 1367. Zijn pogingen om de Romagna onder controle te krijgen voor de Kerk waren tevergeefs en hadden ironisch genoeg geleid tot een nog grotere instabiliteit in de regio. Huurlingenlegers plunderden zich een weg door Centraal-Italië, hun schatkisten in veel gevallen vol met geld dat zij verdiend hadden dankzij de conflicten die Albornoz creëerde met zijn pacificatiepogingen.

Uiteindelijk verdwenen de grote huurlingencompagnieën niet door militaire acties, maar door het bieden van een alternatief voor de vele individuele huurlingen in Italië. De liga's die werden

gevormd boden met hun staande legers werk aan deze soldaten. Ook de aanvoerders van grote huurlingencompagnieën konden worden ingehuurd in de staande legers van liga's en communes. Een dergelijke positie in een staand leger was altijd zekerder dan een bestaan als plunderende huurling. Later werden deze staande legers verder uitgewerkt en werden de verschillende huurlingen in Italië ondergebracht in het systeem van de *condotta*. Naarmate dit systeem meer werd ingezet, was er geen grote groep werkloze huurlingen meer waar vrije huurlingencompagnieën zichzelf mee konden aanvullen, en vielen zij uiteen.

Literatuur

Afbeelding voorpagina: Vanni Lippo, 'Overwinning van de Siense Troepen bij Val di Chiana in 1363' (c. 1364) *Palazzo Pubblico, Siena*. Web Gallery of Art (http://www.wga.hu/frames-e.html?/html/v/vanni_l/victory.html).

Bresc, H. 'Sizilianische Vesper', in: *Lexikon des Mittelalters* 7 (Stuttgart 1999) in: *Brepolis Medieval Encyclopaedias - Lexikon des Mittelalters Online* (apps.brepolis.net/lexiema/test/Default2.aspx)
Geraadpleegd 1 januari 2015.

Caferro, W. 'Italy and the Companies of Adventure in the Fourteenth Century', *Historian* 58 (1996) 795 – 810.

Caferro, W. *John Hawkwood: An English Mercenary in Fourteenth-Century Italy* (Baltimore 2006).

Caferro, W., *Mercenary Companies and the Decline of Siena* (Baltimore 1998).

Housley, N., 'The Mercenary Companies, The Papacy, and the Crusades, 1356 – 1378', *Traditio* 38 (1982) 253 – 280.

Mallett, M., *Mercenaries and their Masters: Warfare in Renaissance Italy* (Londen 1974).

Najemy, J. M., *A History of Florence 1200 – 1575* (Oxford 2006).

Partner, P., *The Lands of St Peter: The Papal State in the Middle Ages and the Early Renaissance* (Londen 1972).

Prestwich, M., *Armies and Warfare in the Middle Ages, The English Experience* (Londen 1996).

Schiera, P., 'Legitimacy, Discipline and Institutions: Three Necessary Conditions for the Birth of the Modern state', in: J. Kirshner (ed.), *The Origins of the State in Italy 1300 – 1600* (Chicago 1996) 11 – 34.

Waley, D., 'Papal Armies in the Thirteenth Century', *The English Historical Review* 72 (1957) 1 – 30.